

Sociaal Europa

Europese Verkenning

Bijlage bij Staat van de Europese Unie 2004

Paul Dekker (SCP)
Sjef Ederveen (CPB)
Gerda Jehoel-Gijsbers (SCP)
Ruud de Mooij (CPB)
Arjan Soede (SCP)
Jean Marie Wildeboer Schut (SCP)

VOORWOORD

Een van de opvallende kenmerken van het publieke en politieke debat voorafgaand aan de Kamerverkiezingen van 2002 en 2003 was de geringe interesse voor het proces van Europese integratie. «Brussel» leeft niet in de publieke opinie en van een Europese pendant van «Den Haag Vandaag» is niet eens wekelijks sprake. De houding van de Nederlandse bevolking ten opzichte van de Europese Unie is op zich wel positief, maar de praktijk van de Europese samenwerking wordt toch vooral gezien als de kleurloze uitkomst van het werk van bureaucraten. Inmiddels is naar schatting al ongeveer 60% van de nieuwe wetten in feite Europese wetgeving, maar in het dagelijks leven merkt de burger daar toch minder van dan van het gemak van de open grenzen en het algemene gebruik van de Euro.

In 2000 hebben de landen van de EU in het kader van de Lissabon-strategie zich verplicht – elk voor zich, maar ook samen – in de komende tien jaren intensief te werken aan onder andere een «Sociaal Europa». De strijd tegen armoede en werkloosheid en de vernieuwing en verbetering van de sociale zekerheid staan daarin centraal. Dit rapport geeft een beeld van de stand van zaken in de landen van de EU en van de ontwikkelingen die inmiddels zijn ingezet en de komende jaren nog te verwachten zijn.

2004 is in veel opzichten een belangrijk jaar voor de Europese Unie. Niet minder dan tien nieuwe leden treden toe tot de EU en er worden weer verkiezingen gehouden voor het Europese Parlement. Voor Nederland komt daar in de tweede helft van het jaar nog het voorzitterschap van de EU bij. Een bijzondere verantwoordelijkheid, die misschien niet meer terugkeert of tenminste nog vele jaren op zich zal laten wachten.

Meer aandacht voor het proces van Europese integratie vraagt allereerst ook om meer kennis en inzicht in de ontwikkelingen op dit gebied en om een vergelijking van de positie van Nederland in relatie tot de andere landen van de EU, inclusief de nieuwe toetreders. Waar staan wij en wat betekent dat voor de beleidsprioriteiten die Nederland zichzelf stelt, in dit geval met name op het gebied van de sociale politiek? Welke consequenties hebben de in Europees verband gemaakte afspraken voor Nederland? Hoe houdbaar of ook hoe uitzonderlijk is nog het model van de Nederlandse verzorgingsstaat?

Dit zijn enkele van de vragen die aan de orde komen in deze bijlage bij «Staat van de Europese Unie 2004». Het rapport «Sociaal Europa» komt voort uit de toezegging van de toenmalige staatssecretaris Benschop bij de aanbidding van «Staat van de Europese Unie 2002» om de planbureaus te vragen jaarlijks een gezamenlijke verkenning op te stellen van Europese trends en ontwikkelingen die voor Nederland van belang kunnen zijn (notitie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van 19 september 2001).

Vorig jaar verscheen, toen nog alleen onder verantwoordelijkheid van het Sociaal en Cultureel Planbureau, als eerste proeve een verkenning van de opvattingen over en waardering voor Europese Unie in de publieke opinie en het onderwijs («Leeft Europa wel?» SCP 2002).

De voorliggende verkenning is gemeenschappelijk door het Centraal Planbureau en het Sociaal en Cultureel Planbureau opgesteld. Het is de bedoeling om de komende jaren telkens economische, sociale en culturele aspecten van een thema uit te diepen. Daarnaast zal de ontwikkeling van de publieke opinie in Nederland over de Europese integratie worden gevolgd en onderzocht.

De hoofdstukken 2 en 5 tot en met 8 zijn vooral van het CPB afkomstig, de hoofdstukken 1, 3 en 4 van het SCP. De planbureaus zijn het Ministerie van Buitenlandse Zaken erkentelijk voor de mogelijkheid die deze publicatie hun biedt om op de verschillende gebieden van «Sociaal Europa» hun deskundigheid bij elkaar te brengen en sociologische en economische inzichten nauwer op elkaar te betrekken.

De auteurs danken de Forward Strategy Unit van het DG Europese Samenwerking van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de interdepartementale klankbordgroep voor hun vele nuttige suggesties en de bereidheid om op korte termijn de teksten van constructief commentaar te voorzien.

Dr. Henk Don
Directeur Centraal Planbureau

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

	blz.
INHOUDSOPGAVE	
Inleiding en samenvatting	7
1. De publieke opinie	10
1.1 De Europese integratie	11
1.2 Sociaal Europa	20
1.3 Tot slot	26
2. Van Rome tot Lissabon	27
2.1 De ontwikkeling van het Europese sociale beleid in de vorige eeuw	27
2.2 Het proces van Lissabon	28
3. Verzorgingsstaten in Europa	30
3.1 Esping-Andersen	30
3.2 Empirische typering	31
3.3 Sociaal-democratische landen	33
3.4 Liberale landen	34
3.5 Corporatistische landen	35
3.6 Mediterrane landen	35
3.7 Conclusie	36
4. Huidige doelstellingen van sociaal beleid	37
4.1 Europese doelstellingen van sociaal beleid	37
4.2 Hogere arbeidsdeelname	37
4.3 Betere toegankelijkheid sociale voorzieningen	41
4.4 Voorkoming van sociale uitsluiting	43
4.5 Hulp aan de meest kwetsbare groepen	44
4.6 Het stimuleren van relevante partijen	45
4.7 Conclusies	46
5. Sociaal beleid en economische prestaties	48
5.1 Drie doelstellingen uit Lissabon	48
5.2 Zijn de Lissabon doelstellingen met elkaar te verzoenen? Een eerste verkenning	58
6. De invloed van arbeidsmarktinstituties	63
6.1 Sociale zekerheid	63
6.2 Progressieve belastingen	66
6.3 Arbeidsmarktregulering	68
6.4 Actief arbeidsmarktbeleid	72
6.5 Het systeem van loonvorming	73
6.6 Arbeidsmarktinstituties en de Lissabon doelstellingen: conclusies	74
7. Trends en de Lissabon agenda	77
7.1 Internationalisering ICT	77
7.2 Economische integratie en beleidsconcurrentie	78
7.3 Uitbreiding van de EU en immigratie	78
7.4 Vergrijzing en de Wet van Baumol	79
7.5 Individualisering en flexibilisering	80
7.6 Uitdaging voor sociaal beleid	80

	blz.
8. Sociaal Europa	82
8.1 Het beginsel van subsidiariteit	82
8.2 Subsidiariteit en sociale uitgaven	83
8.3 Subsidiariteit en arbeidsmarktregulering	87
8.4 Internationale coördinatie door vakbonden	89
8.5 Lissabon en Sociaal Europa	89
Referenties	91
Bijlage. Overzicht gebruikte indicatoren paragraaf 3.2	97